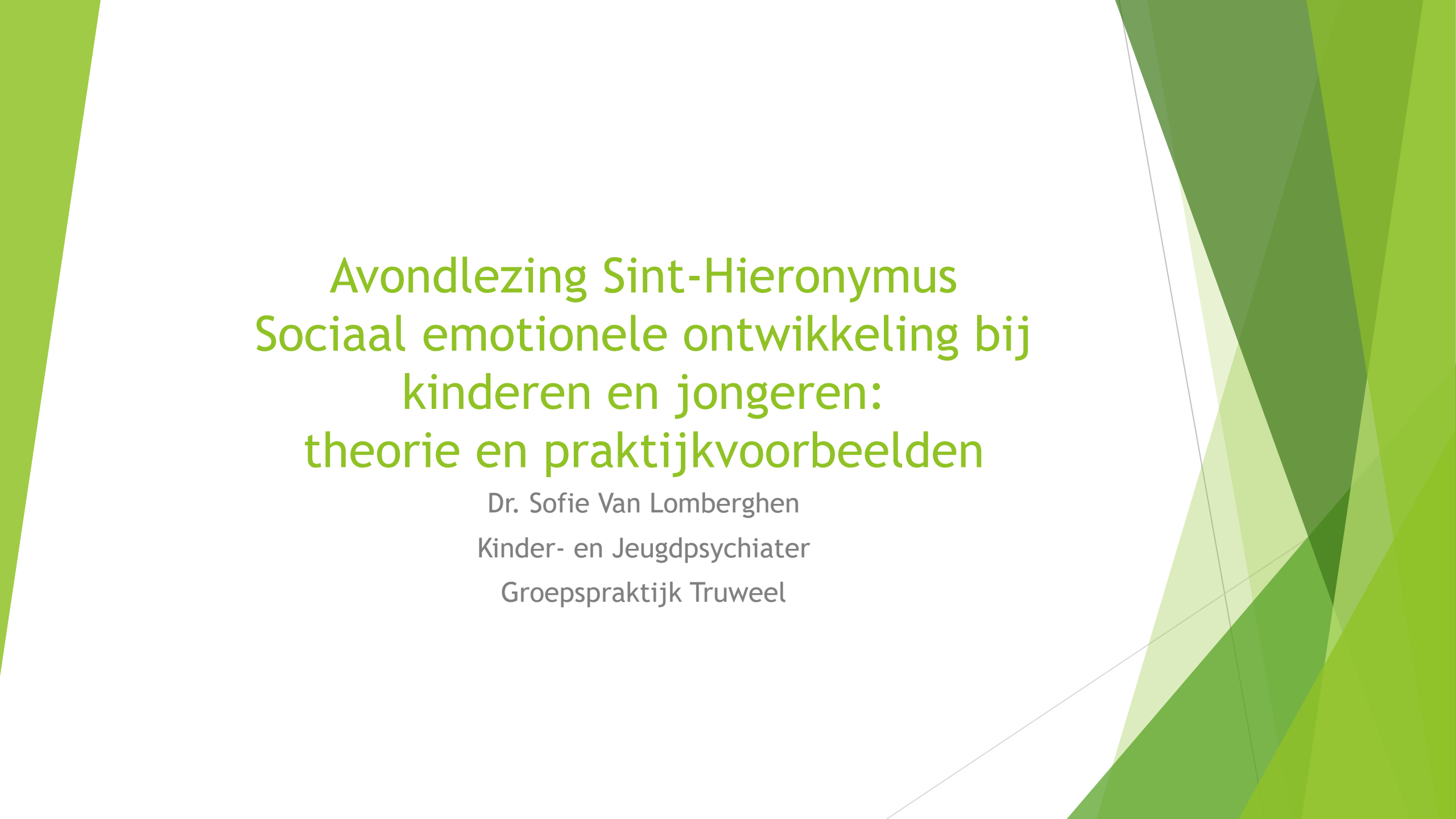


The background features abstract, overlapping green geometric shapes, primarily triangles and polygons, in various shades of green, creating a modern and dynamic visual effect.

Avondlezing Sint-Hieronymus Sociaal emotionele ontwikkeling bij kinderen en jongeren: theorie en praktijkvoorbeelden

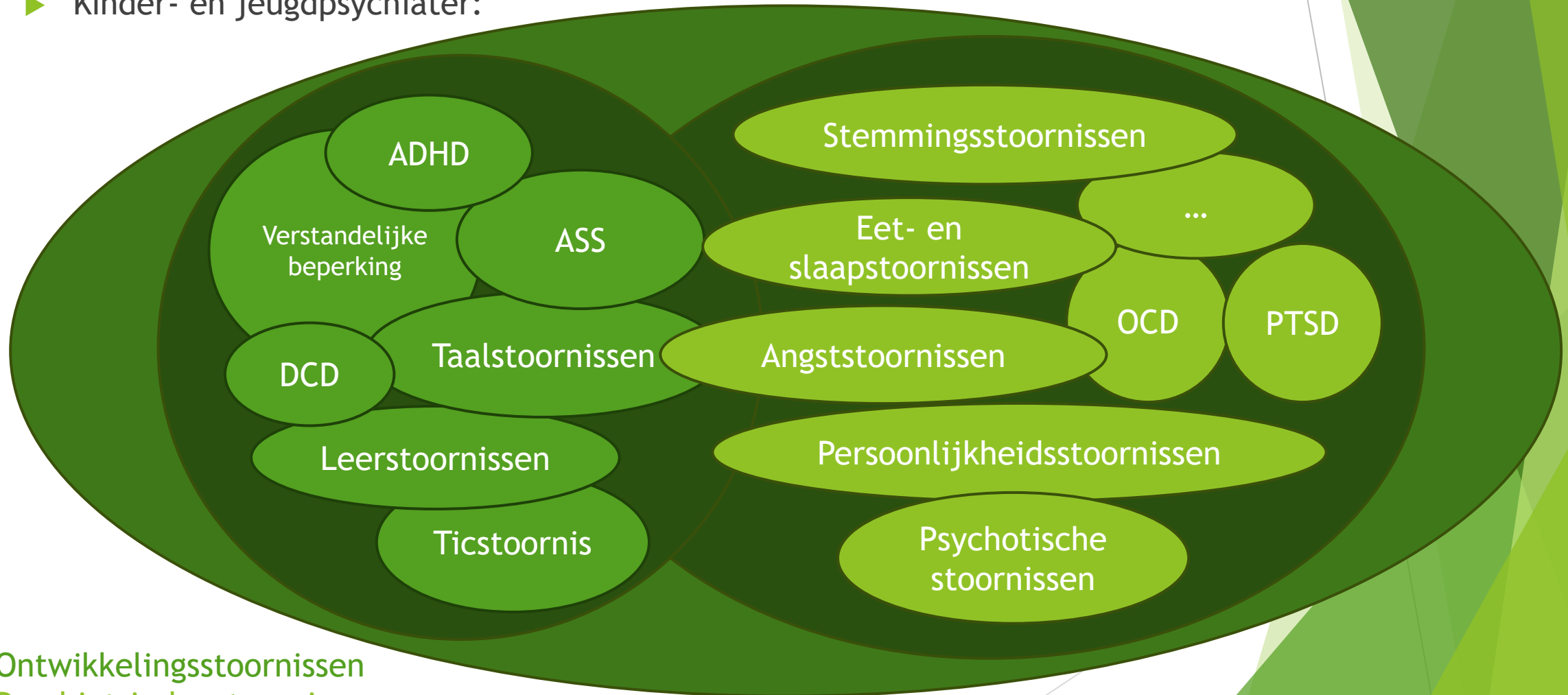
Dr. Sofie Van Lomberghen
Kinder- en Jeugdpsychiater
Groepspraktijk Truweel

Sociaal Emotionele Ontwikkeling bij kinderen en jongeren

- ▶ Introductie
- ▶ Theorie
- ▶ Praktijkvoorbeelden
- ▶ Take Home Messages

Intro

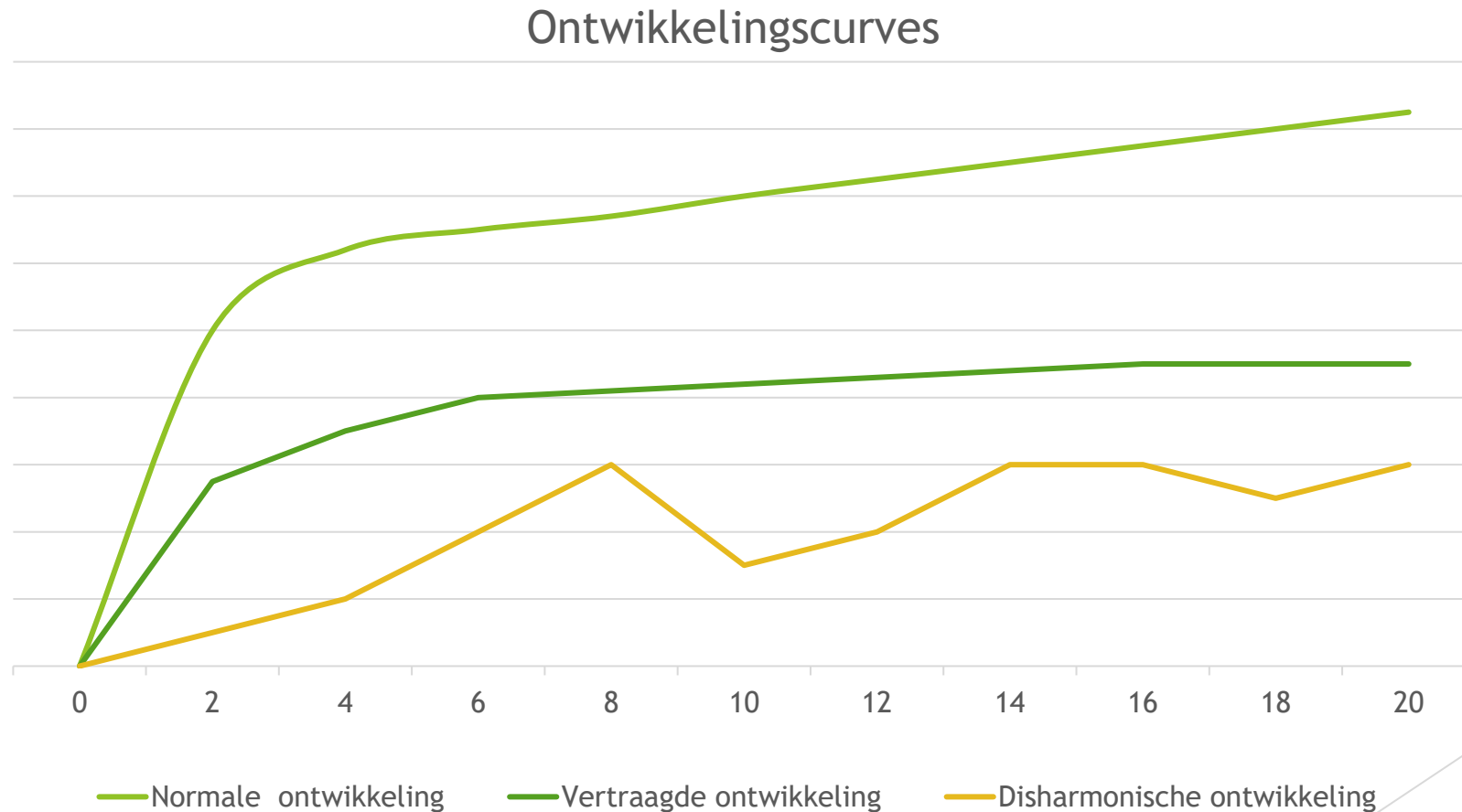
► Kinder- en jeugdpsychiater:



Ontwikkelingsstoornissen
Psychiatrische stoornissen

Stoornis van de ontwikkeling?

- ▶ Wat als de ontwikkeling anders loopt dan normaal?



Normaal?

- ▶ Hoe weten we nu of iets binnen normaal loopt of niet?
- ▶ Elke ontwikkelingsstoornis zegt iets over bepaalde functies die anders/minder goed ontwikkelen in vergelijking met leeftijdsgenoten

Ontwikkelingsstoornis	Verstoring in
ADHD	Aandacht, hyperactiviteit, impulsiviteit, executieve functies
Autismespectrumstoornis	Sociale communicatie en sociale interactie, gedrag (repetitief gedrag, interesses, activiteiten)
Verstandelijke beperking	Intelligentiefuncties en denkontwikkeling
Taalstoornissen	Alle verschillende aspecten van taal (productie en begrijpen van taal)
Leerstoornissen	Aanleren en gebruiken van schoolse vaardigheden
Developmental coördination disorder	Motoriek, planning en organisatie
...	

Normaal?

Ontwikkelingsstoornis	* Onderzoeken aan de hand van
ADHD	Neuropsychologische testen, observaties, vragenlijsten en anamnese (Teach, Bourdon Vos, Brief...)
Autismespectrumstoornis	Psychologisch onderzoek, observaties, anamnese, vragenlijsten (SRS, ADOS, ADI-R...)
Verstandelijke beperking	Intelligentie-onderzoek (WPPSI-V, WISC-V, WAIS)
Taalstoornis	Taaltesten (CELF, Schlichting)
Leerstoornis	Leeronderzoek
Developmental coordination disorder	Motorische testing (M-ABC, BOT...)
...	

* Niet limitatieve lijst

- ▶ In de praktijk zien we kinderen/jongeren/jongvolwassenen met ontwikkelingsproblemen/stoornissen
- ▶ We kunnen iets zeggen over hun functies, moeilijkheden
- ▶ Desondanks merken we dat we met 'stoornisbril' niet altijd de klachten, symptomen voldoende onder controle krijgen
- ▶ Veelal hardnekkige gedragsproblemen, emotieregulatieproblemen ondanks een aangepaste behandeling
- ▶ Belang van sociaal emotionele ontwikkeling!

Fasen van Sociaal Emotionele Ontwikkeling

► Filmpje Kind en Gezin

<https://youtu.be/la3>

Sociaal emotionele ontwikkeling: Model van Anton Dösen

- ▶ Het ontwikkelingsdynamisch model beschrijft hoe kinderen, jongeren en volwassenen zich sociaal-emotioneel ontwikkelen, ongeacht hun verstandelijk niveau. Het helpt inschatten welk emotioneel ontwikkelingsniveau iemand heeft.
- ▶ De sociaal-emotionele ontwikkeling (SEO) verloopt in fasen, vergelijkbaar met de leeftijdsontwikkeling van een kind.
- ▶ In normale ontwikkeling verloopt deze ontwikkeling parallel met cognitieve, motorische en taalontwikkeling.
- ▶ Bij mensen met een verstandelijke beperking, ontwikkelingsstoornis of een psychiatrische problematiek kan de SEO stilvallen of vertraagd zijn.
- ▶ Fasen kunnen afhankelijk zijn van 'top'momenten of 'stress'momenten (dynamisch).
- ▶ Geeft aanknopingspunten voor begrijpen van gedrag en emoties, behandeling en begeleiding.

Fasen van Sociaal Emotionele Ontwikkeling

Fase	Referentieleeftijd	Ontwikkelingsfase	Centrale ontwikkelingsstappen
1	0-6 maanden	Adaptatie	Lichamelijk en geestelijk welbevinden
2	6-18 maanden	Eerste socialisatie	Gehechtheid aan belangrijke anderen, vertrouwen en veiligheid
3	18 maanden - 3 jaar	Eerste individuatie	Autonomie vanuit veilige gehechtheid
4	3 - 7 jaar	Identificatie	Basale identiteit, aansluiting bij een specifieke groep
5	7 - 12 jaar	Realiteitsbewustzijn	Status en acceptatie onder leeftijdsgenoten
6	12 - 18 jaar	Sociale individuatie	'Reflecterende' identiteitsvinding, onafhankelijkheid, rolbepaling in de maatschappij

Bron: SEO-V² Handleiding

Fasen van sociaal emotionele ontwikkeling

Fase	Referentieleeftijd	Ontwikkelingsfase	Centrale ontwikkelingsstappen
1	0-6 maanden	Adaptatie	Lichamelijk en geestelijk welbevinden

- ▶ Homeostase (innerlijk evenwicht) - disregulatie en overspoeling door interne prikkels
- ▶ Huilen, lichamelijk ongemak
- ▶ Angst en woede bij vreemde prikkels
- ▶ Weg = weg
- ▶ Geen of beginnende interesse in materiaal

Fasen van sociaal emotionele ontwikkeling

Fase	Referentieleeftijd	Ontwikkelingsfase	Centrale ontwikkelingsstappen
2	6-18 maanden	Eerste socialisatie	Gehechtheid aan belangrijke anderen, vertrouwen en veiligheid

- ▶ Relatie tussen kind en verzorger centraal => Gehechtheidsfase
- ▶ Wantrouwen vs vertrouwen
- ▶ Gezamenlijkheid, nog geen ik-identiteit
- ▶ Beginnende interesse in de ander
- ▶ Egocentrisch
- ▶ Aftasten van de relatie

Fasen van sociaal emotionele ontwikkeling

Fase	Referentieleeftijd	Ontwikkelingsfase	Centrale ontwikkelingsstappen
3	18 maanden - 3 jaar	Eerste individuatie	Autonomie vanuit veilige gehechtheid

- ▶ Autonomie vs afhankelijkheid
- ▶ Basisveiligheid is wel of niet opgebouwd
- ▶ Besef van 'ik'je zonder de ander
- ▶ Behoeftte aan grenzen => begrenzen leidt vaak tot frustratie en boosheid
- ▶ Impulsief
- ▶ Sociaal leren centraal

Fasen van sociaal emotionele ontwikkeling

Fase	Referentieleeftijd	Ontwikkelingsfase	Centrale ontwikkelingsstappen
4	3 - 7 jaar	Identificatie	Basale identiteit, aansluiting bij een specifieke groep

- ▶ Actief contact opzoeken met de ander
- ▶ Acceptatie van sociale regels
- ▶ Andere nodig om zich te gedragen volgens bepaalde waarden en normen
- ▶ Zekerheid en veiligheid in een gekende omgeving om te exploreren
- ▶ Beginnende emotieregulatie
- ▶ Wat kan ik? Zoeken naar bevestiging

Fasen van sociaal emotionele ontwikkeling

Fase	Referentieleeftijd	Ontwikkelingsfase	Centrale ontwikkelingsstappen
5	7 - 12 jaar	Realiteitsbewustzijn	Status en acceptatie onder leeftijdsgenoten

- Zelfvertrouwen, eigen identiteit, wat kan ik?
- Samenwerking met anderen
- Ontwikkelen van oprechte vriendschappen
- Gerichtheid op buitenwereld
- Inzicht oorzaak en gevolg ontwikkeld zich verder
- Reflectiemogelijkheden, beginnende gewetensontwikkeling

Fasen van sociaal emotionele ontwikkeling

Fase	Referentieleeftijd	Ontwikkelingsfase	Centrale ontwikkelingsstappen
6	12 - 18 jaar	Sociale individuatie	'Reflecterende' identiteitsvinding, onafhankelijkheid, rolbepaling in de maatschappij

- ▶ Meer streven naar autonomie, onafhankelijkheid van de andere
- ▶ Vergroting van zelfstandigheid
- ▶ Verdere verdieping van vriendschappen, gebaseerd op interesse, identiteit, romantische relaties
- ▶ Affectregulatie hangt af van de intensiteit en stressniveau
- ▶ Fase van verdere identiteitsontwikkeling

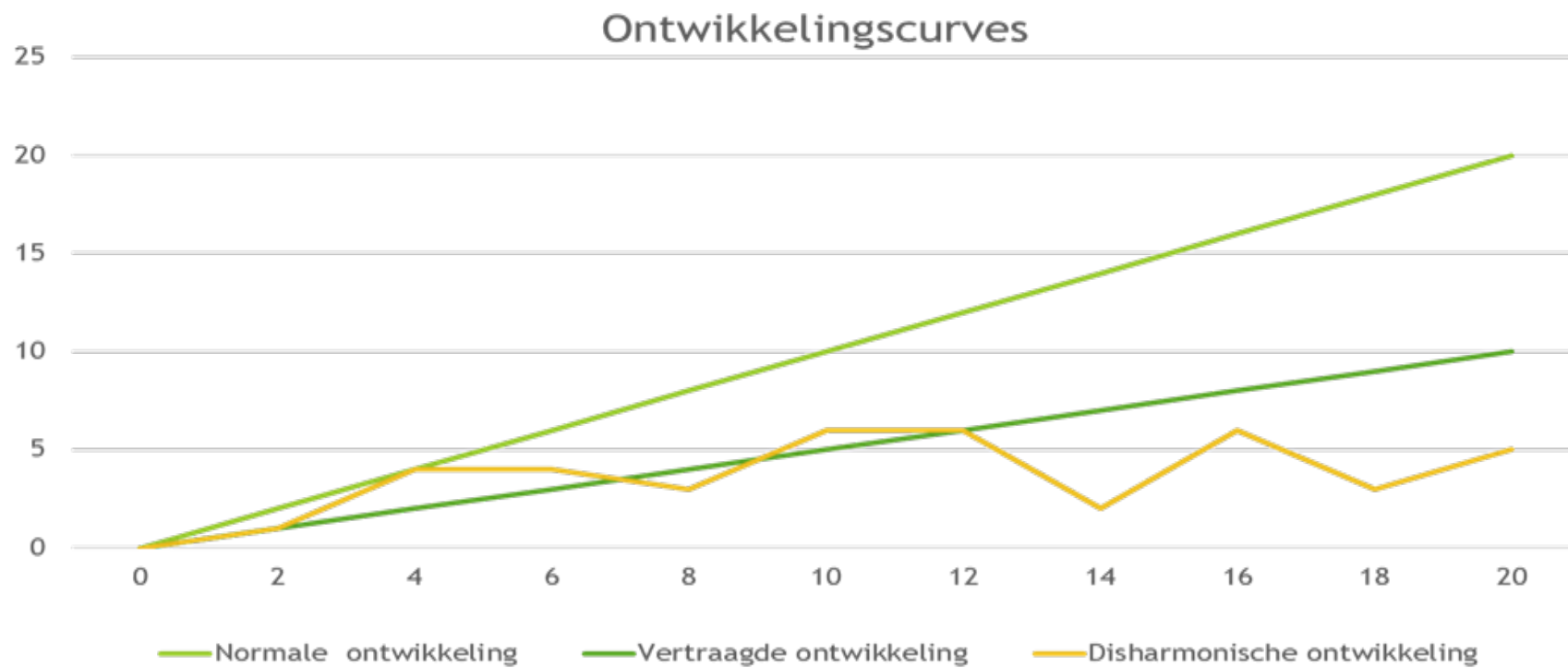
SEO-V²

- ▶ SEO - SEO-R² - SEO-V²
- ▶ Instrument dat gebruikt wordt voor beeldvorming, diagnostiek en onderzoek
- ▶ Initieel een instrument dat uitsluitend bij verstandelijke beperking werd gebruikt, nu uitgebreid naar ontwikkelingsstoornissen en psychiatrische problematieken
- ▶ Instrument gaat nagaan, bij verschillende informanten, in welke fase de cliënt zich bevindt, zowel bij stress als bij ontspanning
- ▶ Doel is om gedrag en emoties beter te begrijpen en een aangepaste aanpak te vinden.
- ▶ Adhv mijlpalen van de emotionele ontwikkeling

SEO-V²

- ▶ Verschillende domeinen die beoordeeld worden om na te gaan waar de cliënt zich bevindt.
- ▶ Elk domein kan ingeschaald worden in de verschillende fasen
- ▶ Domeinen die beoordeeld worden
 - ▶ Omgaan met het eigen lichaam
 - ▶ Omgaan met belangrijke anderen
 - ▶ Omgaan met een veranderde omgeving - permanentie van object
 - ▶ Differentiatie van emoties
 - ▶ Omgaan met gelijken
 - ▶ Omgaan met materiaal en activiteiten
 - ▶ Communicatie
 - ▶ Affectregulatie

SEO - instrument



Praktijkvoorbeelden



Casus 1: Marie

Marie is een meisje van 6 jaar met een **normale begaafdheid** en een diagnose **autismespectrumstoornis (ASS)**. Ze groeit op in een warm gezin en heeft een sterke hechting aan haar moeder. Ze zit in het eerste leerjaar.

Huidige situatie en klachten

- ▶ **Emotionele problemen:** frequente **woedebuien** wanneer ze overspoeld wordt of wanneer verwachtingen niet duidelijk zijn.
- ▶ **Blokkeren:** kan plots stilvallen, weigeren om deel te nemen aan activiteiten.
- ▶ **Leerproblemen:** ondanks haar normale begaafdheid heeft ze **ernstige leerproblemen en motorische problemen**. Hierdoor heeft ze **weinig succeservaringen**.
- ▶ **Overprikkeling:** geluiden, drukte en onverwachte veranderingen leiden tot sterke spanning.
- ▶ **Regulatie via stereotiep gedrag:** bij spanning vertoont Marie storend gedrag zoals **wrijven over zichzelf, wiegen en wiebelen**.
- ▶ **Angsten:** veelvuldige angstreacties (scheiding, onbekende situaties, nieuwe mensen).
- ▶ **Hechting:** constante nabijheid van haar moeder nodig; scheiding veroorzaakt paniek of blokkeren. Maakt gebruik van knuffel om overgang naar school te maken.
- ▶ School ziet beperkt gedragsproblemen.

Casus 1: Marie

Domein 1: Omgaan met eigen lichaam

- ▶ Ontwikkeling van motoriek en zintuigen, omgaan met lichaam, seksualiteit
- ▶ Observeerbaar bij verzorgingsmomenten

Domein 3 Omgaan met veranderde omgeving

- ▶ In de loop van de ontwikkeling ontstaat een mentaal beeld van de omgeving
- ▶ Vermogen van objectpermanentie
- ▶ Voorwaarde voor gehechtheid

	Fase 1 (0-6 mnd)	Fase 2 (6-18 mnd)	Fase 3 (18mnd-3jr)	Fase 4 (3-7jr)	Fase 5 (7-12jr)	Fase 6 (12-18jr)
Omgaan met het eigen lichaam		X				
Omgaan met veranderde omgeving			X			

Casus 1: Marie

Suggesties voor aanpak:

- ▶ Structuur en voorspelbaarheid bieden, met visuele ondersteuning en duidelijke overgangsmomenten.
- ▶ Emotieregulatie en copingstrategieën aanleren:
 - ▶ Rustplekjes
 - ▶ Alternatieve kalmerende activiteiten, alternatieve motorische activiteiten.
 - ▶ Onder begeleiding van de belangrijke volwassene, in nabijheid van deze volwassene
 - ▶ Meer nabijheid van leerkracht
- ▶ Ondersteuning bij leren: veel herhaling, positieve bekrachtiging. Groepjes waarbij de leerkracht instructie alsook zelfstandig werk begeleid
- ▶ Angstvermindering: geleidelijk oefenen met korte scheidingsmomenten, voorspelbaar maken, inzetten van veilige routines.
- ▶ Begeleiding van ouders en schoolteam: gezamenlijke aanpak zoeken, psycho-educatie over ASS en prikkelregulatie.

Casus 2: Jef

Jef is een 11-jarige jongen met een **normale begaafdheid** en een diagnose binnen het **autismespectrumstoornis (ASS)**. Hij zit in het vijfde leerjaar van de basisschool.

Huidige situatie en klachten

- ▶ **Schoolweigering:** weigert geregeld om naar school te gaan, blijft thuis. Op school geen problemen zichtbaar. Goed contact op school met anderen
- ▶ **Lichamelijke stressklachten:** buikpijn en hoofdpijn vooral in de ochtend, voor school.
- ▶ **Bij overspoeling:**
 - ▶ Huilen en krijsen in de ochtend
 - ▶ Zoekt nabijheid van ouders, gaat niet logeren, slaapt terug bij ouders.
 - ▶ Weinig sociale contacten op momenten van stress, sluit zich helemaal af van zijn vriendjes
- ▶ **Communicatie:** in gesprek lukt het hem **nauwelijks om te vertellen over zijn binnenwereld**; emoties en gedachten onder woorden brengen is erg moeilijk.

Casus 2: Jef

Domein 2 Omgaan met belangrijke anderen

- Zegt iets over relatie met anderen en betekenis die gegeven worden aan de anderen

Domein 4 Differentiatie van emoties

- Evolutie van emoties van heel eenvoudige schrikreacties naar zeer gedifferentieerde emoties

	Fase 1 (0-6 mnd)	Fase 2 (6-18 mnd)	Fase 3 (18mnd-3jr)	Fase 4 (3-7jr)	Fase 5 (7-12jr)	Fase 6 (12-18jr)
Omgaan met belangrijke anderen		X				
Differentiatie van emoties	X	X				

Casus 2: Jef

Suggesties voor aanpak

- ▶ Stap 1: medische oppuntstelling bij medische klachten, bij geruststelling, somatische verklaring loslaten (tweesporenbeleid)
- ▶ Werken met ouders, co-regulatie, ouderbegeleiding
- ▶ Geen individuele therapie, met uitzondering van psycho-educatie
- ▶ Inzetten op stressreductie:
 - ▶ aanpassingen op school, oriëntatie bekijken, buitengewoon onderwijs om meer nabijheid te kunnen bieden
 - ▶ verder met school uitzoeken waar Jef of vastloopt, triggers zoeken => ASS-aanpak
 - ▶ ondersteuning op school inschakelen
 - ▶ deeltijds schoolprogramma
 - ▶ time out project om tot rust te komen
 - ▶ niet teveel attesteren voor medische klachten, inzetten op een duurzaam schooltraject met succeservaringen

Casus 3: Emma

Emma is een 16-jarig meisje met een voorgeschiedenis van **trauma** en **hechtingsproblemen**. Ze woont momenteel thuis, maar er zijn geregeld spanningen binnen het gezin door gedrags- en emotionele moeilijkheden. Haar schoolloopbaan verloopt moeizaam

Huidige problematiek

- ▶ Moeilijk vertrouwen opbouwen met volwassenen, afwisselend zoeken naar nabijheid en afwijzen van steun
- ▶ **Gedragsproblemen:** Regelmatig **liegen** en **weglopen**, **niet houden aan afspraken**, veel conflicten met ouders
- ▶ **Autoriteitsproblemen:** verzet tegen leerkrachten, weigeren instructies te volgen, uitdagen van regels
- ▶ **Stemmingsproblemen:** Voelt zich vaak “niet goed”, leegte, somberheid, **stemmingsschommelingen** (plots boos, verdrietig, teruggetrokken)
- ▶ **Schoolproblemen:** Frequentie afwezigheden, spijbelen, concentratieproblemen en lage motivatie, conflicten met leerkrachten en klasgenoten, achterstand in leerprestaties
- ▶ Verhoogd risico op grensoverschrijdende situaties en slachtofferschap (middelen, relaties, vriendschappen)

Casus 3: Emma

Domein 5 Omgaan met gelijken

- Schetst de evolutie hoe kinderen omgaan met de kinderen, zowel uit eigen initiatief als op initiatief van de anderen

Domein 8 Affectregulatie

- Vermogen om intense, negatieve gevoelens te reguleren

	Fase 1 (0-6 mnd)	Fase 2 (6-18 mnd)	Fase 3 (18mnd-3jr)	Fase 4 (3-7jr)	Fase 5 (7-12jr)	Fase 6 (12-18jr)
Omgaan met gelijken			X			
Affectregulatie			X			

Casus 3: Emma

Suggesties voor aanpak:

- ▶ Grenzen en structuur bieden in combinatie met empathische houding
- ▶ Veiligheid en stabiliteit: vaste leerkrachten, aanspreekpunten, voorspelbare aanpak
- ▶ Traumabehandeling (bv. traumagerichte CGT, EMDR)
- ▶ Emotieregulatievaardigheden aanleren, alternatieve copingstrategieën oefenen
- ▶ Schoolondersteuning: nauwe samenwerking tussen school en hulpverlening, individueel leertraject
- ▶ Begeleiding rond seksualiteit en relaties: psycho-educatie, vergroten van weerbaarheid, veilig omgaan met sociale media
- ▶ Ondersteuning van ouders: opvoedingsondersteuning, rekening houdende met SEO niveau, afstemmen van aanpak
- ▶ Multidisciplinair overleg en nauw samenwerken met verschillende partners

Casus 4: Arthur

- ▶ Arthur is een jongen van 5 jaar met een **algemene ontwikkelingsvertraging** (ontwikkelingsleeftijd $\pm$ 24 maanden) en een diagnose **autismespectrumstoornis**. Hij volgt groepssessies in het revalidatiecentrum, gericht op sociale interactie, spel, taal en motorische ontwikkeling.
- ▶ Tijdens de groepstherapie signaleert de begeleiding **moeilijk gedrag**:
 - ▶ Gooien met materiaal (bv. blokken, speelgoed)
 - ▶ Niet luisteren naar opdrachten of afspraken
 - ▶ Knijpen van volwassenen en medegroepsleden
 - ▶ Kloppe met materiaal op tafel of richting anderen
 - ▶ Prikkelzoekend: zoekt veel lawaai op door geluid te maken
 - ▶ Angst voor honden waardoor hij blokkeert bij wandelingen

Casus 4: Arthur

Domein 6: Omgaan met materiaal en activiteiten

- ▶ Van geen interesse in materiaal, ontdekking via zintuigen tot gericht gebruik van materiaal en planning van activiteiten.

Domein 7: communicatie: knijpen van anderen

- ▶ Vertrekt van beginnende communicatie tot diepgaande gesprekken en zelfreflectie

	Fase 1 (0-6 mnd)	Fase 2 (6-18 mnd)	Fase 3 (18mnd-3jr)	Fase 4 (3-7jr)	Fase 5 (7-12jr)	Fase 6 (12-18jr)
Omgaan met materiaal en activiteiten		X				
Communicatie		X				

Casus 4: Arthur

Suggesties voor aanpak

- ▶ Zoeken naar manieren om communicatie te bevorderen, verwijzers, gebaren... middels imitatie deze aanleren
- ▶ Afleiden
- ▶ Prikkels/materiaal aanreiken die gepast zijn in de setting
- ▶ Regelmatig ontprikkelmomenten inlassen om grofmotorisch te bewegen
- ▶ Positieve manieren van interactie bekrachtigen
- ▶ Co-regulatie

Take Home Messages

- ▶ Denk bij beeldvorming/diagnostiek van specifieke ontwikkelingsstoornissen/psychiatrische stoornissen ook aan de inschatting van de sociaal emotionele ontwikkeling
- ▶ Beeldvorming kan helpend zijn in het begrijpen van moeilijk gedrag en om samen met het systeem te zoeken naar een afgestemde aanpak
- ▶ No one size fits all, zeer individuele aanpak wenselijk met telkens ontwikkelingsniveau in je achterhoofd, naast andere beeldvorming
- ▶ Trail and error, samen begrijpen en zoeken

Vragen/opmerkingen

